

028.1

MAGYAR NEMZET

1975 AUG 11

244

Fővárosunk története

A TELEPÜLÉSTÖRTÉNET egyik legelgondolkoztatóbb fejezete annak kutatása, milyen okok hoztak létre egy várost, milyen körülmények segítették fennmaradását és fejlődését, illetve minek következtében szűntek meg. Tudunk öntörvényű városokról, amelyeket nem söpörhetnek el a történelem viharai. Ezekre alkalmazható Párizs jelmondata: „*Fluctuat nec mergitur*”, „Inog, de el nem süllyed”. Azután tudunk csodálatosan épített, nagyszabású hatalmi központokról, amelyek óriás birodalmak fővárosai gyanánt jegyeztettek be a történelembe, de gyakran a régészek már helyüket is alig találják. A sívati homok alatt rejtőzik Karakorum, a nagy kánok két világrésze terjedő birodalmának székvárosa. Ur, Babilon, Ninive, Persepolis fénykorukban vonzaskörükbe vontak távoli népeket és országokat, majd a láng kilobbant és soha többé nem emelkedtek jelentőségre. Így vagyunk az egykori maya és inka városokkal, az afrikai kultúrkörök bölcsőivel. Trója, jellehet kilencszer építették fel, mégsem maradt meg, s hiába kutatjuk az egyiptomi középbiradalom virágzó városait a Nílus deltáiban. Athén és Róma örök városnak számít, de Alexandria, a hellenisztikus kor pompázatos drágaköve az arab hódítás után zivomoruságos halálszavává zuhlott vissza, hogy majd ismét a mediterrán partvidék milliós metropolisává fejlődjön.

E MIÉRTEKEN eltűnődik az olvasó, amikor *Budapest történetének* három vaskos kötetét forgatja. Milyen földrajzi, környezeti és társadalmi törvények tartották fenn országunk fővárosát, biztosították létét a területén áthullámzó népek szökőárhoz hasonló pusztításaival szemben. Még nyári estén a budai várban andalogva kinek jutna eszébe, hogy az Üri utca 72. számú ház alatt a megmunkált kavicskultúra olyan emlékei kerültek elő, amelyek félmillió évesek, tehát egyidősök a vértesszőlősi ősapával. S az érdei gyümölcsöskertek tulajdonosainak vajon eszébe jut-e, hogy az „érdei vadásztanya” néven nyilvántartott lelet 38—44 ezer évvel ezelőtt élt embercsoport emlékeit, a barlangi medvével folytatott küzdelmeinek nyomait őrzik. Jöttek azután a szkíták és kelták, az eraviszkuszok erődített táborát építették a Gellérthegyen, majd az időszámításunk előtti utolsó évtizedben Tibérius légióinak felderítő osztagai méregették a vízmészéget a tabáni gázlónál. Azután megépül a katonai majd a polgárváros, Aquincum élénk forgalmú határhelyőrséggé fejlődik, többször császári látogatót is fogad falai között. E vidék azonban nyugtalan, az itt állomásozó légió szinte állandó háborúban áll a markomannokkal, a dákokkal, a szarmatákkal, az alföldről bebetörő különféle népekkel. Róma ereje fogyóban van, a dunai limesre nehezedő nyomást egyre nehezebben tudja feltartani, mígnem az V. század első éveiben a hun áradat át-törri a védőműveket s birtokba veszi az egész provinciát. A római építmények romba dőlnek, a köveket belepi az enyészet.

A NIBELUNG MONDA e helyre teszi ugyan Etzelburgot, Attilának „az isten ostorának” székhelyét, de a legszorgosabb nyomozás sem tudja eldősni a nyomokat, mert a geidák, keletigótok, longobárdok egymást követő hullámai eltemetnek mindent, legfeljebb a lovak patája csúszik meg néha a régi kultúra egy-egy márványdarabján. A VI. század vége felé megjelennek az avarok, Csepelen, Hárson, a Farkasréten, a pesti oldalon pedig a Róbert Károly körül, a Tüzér és Úteg utcában bukkantunk jellegzetes temetőkre. Tartósan ők sem képesek berendezkedni. Ez időkhöz kapcsolódik az első magyar honfoglalás elmélete is, ami valószínűleg abból származik, hogy a 640-es években az onogur-boleárok egyik csoportja Avarországban telepedett meg. A felkelő nap, a frank birodalom azonban nem tűri keleti területeinek állandó zaklatását. Nagy Károly maga vezeti az első, majd Pippin a további avar háborúkat s a IX. századra a mai Budapest

területe frank határvidékké változik.

A honfoglaló magyar törzsek kettős fejedelmi alárendeltségben érkeztek a Dunához. Eles szemmel ismerték fel a folyó, a síkság és a hegyvidék találkozásának páratlanul kedvező stratégiai fekvését, s ezért is jelölte ki magának a szakrális fejedelem, Kurszán künden e területet. Árpád törzse délebbre kapott szálláshelyet, s csak a hatalmi harc eldőlte, Kurszán halála után vette birtokba a központi térséget, széttelepítve a kündök népét. A magyarok első fővárosa mégsem itt alakult ki, mert Géza fejedelem teljesen mellőzi Óbudát, s a nyugati kapcsolattartás miatt feljebb a Dunán, Esztergomban alapít várost, és épít palotát. István azonban már káptalani székhelyé teszi Budát, de II. Gézáig kell várunk, amíg megjelenik az első Budára vonatkozó oklevél. A városi fejlődés Pesten korábban indul meg, az ide települt mohamedánok, a kazárok, az alánok, a böszörmények majd a később érkező németek kezdenek kereskedni. A Muhi csatavesztés után Batu hordái gyorsan elérik Pestet, a lakosság a mai Kiskörút vonalában emel sáncokat a tatárok ellen, de hiába. 1242 tavaszán a visszaszállingózók csak emberhúsról szokott farkascsoportokat találnak itt.

A ROMELTAKARÍTÓ és második országszervező király, IV. Béla 1247-ben költözteti fel a Várhegyre a pesti polgárokat. A Boldogasszony templom körül kialakul a német, a Magdolna templom környékén a magyar városrész. Amikor az utolsó Árpád-házi királyt, III. Andrást eltemették a budavári ferences kolostorban, már Buda az ország vezető városa. Visszaeséseknek ugyan ismét tanúi vagyunk. Róbert Károly nem szerette a budai polgárokat, s székhelyét Visegrádra helyezte át, fia Nagy Lajos 1366-ban azonban már itt fogadja a bizánci császárt. Királygilkosság színhelye a vár 1386-ban. Mária királyné öletti meg Durazzo Károlyt, egy évvel később pedig Zsigmond a budai vár előtt fejezteti le Hédervári Kontot és a lázadó harminc nemest.

Zsigmond véglegesen Budát teszi székhelyévé, megkezdődik a Friss Palota építése, Péter architector, öfelsége építész az akkor hihetetlenül magas, évi kétszáz arany fizetésben részesül. Mátyás alatt Európa egyik vezető hatalmának fővárosa, pompájára következtetni lehet Schedel világkrónikájának metszetéből is. Ez időben Buda tizenötezer, Pest tízezer lakost számlált. 1473 pünkösdi napján megjelenik Európa nagy részét megelőzve a Magyarországos nyomtatott első könyv, Hess András Budaí Krónikája.

A virágzó fejlődésnek a mohácsi vész vetett véget. 1526. augusztus 30-án éjjel a királyné fáklyás lovasok kíséretében Nyugatra menekül, a kincseket és az ingóságok nagy részét hajókon szállítják el. Szeptember 11-én Szulejmán szultán először érkezett Budára, 1541-től kezdve negyvenöt évre berendezkedett a török a magyar királyok egykori székvárosában. A gótikus és reneszánsz épületek elpusztultak, a dzsámik környékén a keleti városokra jellemző, zegzugos mahallek alakultak ki. Az 1686-os várvívás majd rákövetkező tűzvész után Budából nem sok maradt.

Budapest történetének első két kötete foglalkozik az őskortól Buda török uralom alól történt felszabadításáig terjedő időszakkal, a főváros történetéről korábban megjelent művek is általában itt értek véget. A harmadik kötet e tekintetben egyedülállónak mondható, először tárgyalja tudományos igényvel Budapest fejlődését, gazdasági, társadalmi viszonyainak alakulását a XVIII. században és a XIX. század első felében a szabadságharcig. Ez az a kor, amikor a környezet településformáló erője a lakosság szívós és céltudatos munkájával együtt létrehozta a későbbi világváros kereteit. lerakták a mai Budapest alapjait. A jelentős művet Gerevich László és Kosáry Domokos szerkesztette és az Akadémiai Kiadó jelentette meg.

Pethő Tibor